

SALAMIS-CONSTANTIA KENT PLANLAMASI ÜZERİNE YENİ ARAŞTIRMALAR: *CARDO* VE *DECUMANUS*

S. Hakan ÖZTANER*

Anahtar Kelimeler: *Salamis* • *Constantia* • *Sütunlu Cadde* • *Cardo* • *Decumanus*

Özet: Salamis-Constantia kent planındaki yapıların birbirleriyle bağlantısını sağlayan caddelerin yerlerinin bilinmiyor oluşu, kent planlamasına yönelik araştırmaların gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır. 2002-2010 yılları arasında Prof. Coşkun Özgünel başkanlığında yürütülen son dönem kazı çalışmalarıyla Salamis antik kentinin önemli iki ana caddesi saptanmıştır. Bu caddelerden *cardo* kentin kuzeyinde yer alan *gymnasium*, tiyatro, Roma Hamamı gibi kamu yapılarıyla güneyini birbirine bağlar-ken, onu kent merkezinde dik kesen doğu-batı yönündeki cadde olan *decumanus* ise bir liman ve ticaret kenti olan Salamis'in deniz kıyısıyla iç kesimlerinin bağlantısını sağlamaktadır. Araştırmalarımız sonucunda *cardo*'nun kuzeyinden *decumanus*'la kesiştiği noktaya kadarki 397 m'si ile *decumanus*'un batısından doğusuna 273 m uzunluğundaki kısmı saptanmıştır. *Cardo*'nun kuzeyinde 4,70 m olan genişliği kesişim noktasında 5,60 m'yi bulmaktadır. Buna karşılık *decumanus*'un genişliği 4,35 ila 4,50 m arasında değişmektedir. Arkeolojik kazılarda ele geçen bulgulara göre *cardo*'nun iki farklı yapım evresine işaret eden üst üste döşenmiş iki döşeme zemini, *decumanus*'un ise tek evresi saptanabilmiştir. Sütunlu cadde olarak inşa edilmiş olan *cardo*'nun ilk evresi M.S. 2. yüzyıla tarihlenebilmektedir. M.S. 4. yüzyıldaki büyük depremlerle yıkılan ve düzlemi bozulan sütunlu cadde, 2. evre olarak tanımladığımız ikinci kat döşemesiyle yeniden kaplanarak onarılmıştır. İlk evresinde sütunlu cadde olan *cardo*'nun 2. evresinde sütunlarının işlevlerini yitirdiği, sütun aralarının yıkılan sütunlarına ait başlık ve gövde parçalarının da kullanıldığı moloz taş duvar örgüsüyle doldurulduğu tespit edilmiştir. Mimari ve teknik özelliklerine göre *cardo*'nun 2. evresi ile benzerlik gösteren *decumanus*, *cardo* ile yakın tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır. Her iki caddenin kesiştiği kavşak noktasında gerçekleştirilen çalışmalarda, caddelerin son kullanım döneminde, M.S. 7. yüzyılın ilk yarısındaki Arap akınlarına karşı inşa edilmiş geç dönem surlarının *cardo* ve *decumanus* üzerine inşa edilmiş olan iki kulesi ve giriş kapısı açığa çıkarılmıştır.

NEW RESEARCHES RELATED TO THE CITY PLANNING OF SALAMIS- CONSTANTIA: *CARDO* AND *DECUMANUS*

Keywords: *Salamis* • *Constantia* • *Colonnaded Street* • *Cardo* • *Decumanus*

Abstract: It was necessary to carry out researches and excavations in order to understand city planning in Salamis-Constantia, since the location of the main streets connecting the buildings in the city were not known. Two main streets of the city have been found during the excavations carried out by Prof. Coşkun Özgünel between the years 2002-2010. One of these streets is the *cardo* which connects the northern part of the city where the public buildings like *gymnasium*, theatre and Roman bath were located, to the southern part of the city. The other one is the *decumanus* which crosses the *cardo* at the city center and connects the east and west

* Yard. Doç. Dr. Serdar Hakan Öztaner, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi, TR-06100 / ANKARA e-mail: oztaner@humanity.ankara.edu.tr

from the seaside to the inner parts of the city. As much as we could determine, the total length of the *cardo* from the north to the intersection point is 397 m and the total length of the *decumanus* from the the *cardo* has two pavement layers indicating two different construction phases that one paved on the other while west to the east is 273 m. The width of the *cardo* at its north is 4,70 m, and 5,60 m at the intersection point while the width of the *decumanus* varies between 4,35-4,50 m, from intersection point to the east. Based on the archeological findings during the excavations, it was found out that the *decumanus* has got only one phase. The first phase of the *cardo* was constructed as a colonnaded street and can be dated to the 2nd century AD. The colonnaded street had been damaged and lost its level in the two big earthquakes in the 4th century AD and it was repaired by paving the second phase pavement. While it was a colonnaded street in its first phase, the spaces between the colonnades had been covered by rubble stone walls in its second phase and it lost its character of being a colonnaded street. Taking into consideration of the architectural and technical characteristics, the pavement of the *decumanus* resembles to the second phase of the *cardo* and can be dated to the same periods with the *cardo*. At the intersection point of the *cardo* and the *decumanus*, it was found out that two towers and a gate belonging to a late city wall were constructed against the Arap raids in the 7th century AD.

Araştırma Tarihçesi

Kıbrıs Adası'nın doğu kıyısında, günümüzdeki ismiyle Gazi Mağusa körfezi içerisinde yer alan ve adanın en önemli antik kentlerinden biri olan Salamis-Constantia, M.Ö. 11. yüzyıldan M.S. 9. yüzyıla kadarki uzun dönem boyunca yerleşim görmüştür¹.

Salamis'te 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan küçük çaplı kazı ve araştırmaların ardından ilk sistematik kazılar 1889-1890 yıllarında, İngiliz arkeologlar J.A.R. Munro ve H.A. Tubbs tarafından British Museum adına gerçekleştirilmiştir². Bu çalışmalarla birlikte ilk kez Salamis'teki yapıların ve kalıntıların işlendiği kent planı çıkarılmıştır³. 20. yüzyılın ilk yarısında yürütülen çeşitli çalışmaların ardından Kıbrıs Eski Eserler Dairesince, 1952 yılından 1964 yılına kadar kentin kuzeyindeki *gymnasium*, tiyatro ile batısın-

daki *nekropol* alanındaki kazılara Vassos Karageorghis başkanlığında devam edilmiştir⁴. 1964 yılından 1974 yılına kadar Lyon Üniversitesi, F. Courby Enstitüsü adına Jean Pouilloux başkanlığındaki Fransız ekip, kentin güneyinde erken yerleşim alanı olan bölgede, Campanopetra Bazilikası'nda, Zeus Tapınağı'nda, Yağ İşlikli Yapıda çalışmalar yürütmüş⁵, 1974 yılında İngiliz Okyanus Bilimi Enstitüsü'nce su altı çalışmaları gerçekleştirilmiştir⁶. 1998 yılından günümüze kadar halen devam etmekte olan, Salamis kenti kazı ve araştırma çalışmalarına Doğu Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Kültür Varlıklarını Araştırma Merkezi başkanı Prof. Dr. Coşkun Özgünel⁷ başkanlığında yeniden başlanılmıştır⁸.

¹ Salamis-Constantia kenti tarihçesi için bkz. Karageorghis 1969; Özgünel 2009; Öztaner 2004; Pouilloux 1975; Rupp 1997, Senff 2001, Yon 1978.

² Munro – Tubbs 1891, 59-198; Wilson 1980, 59-70.

³ Munro – Tubbs 1891, Lev. V.

⁴ Karageorghis 1963, 52-55.

⁵ Pouilloux 1969, 43-55.

⁶ Flemming 1974, 163-173.

⁷ Değerli hocam Prof. Dr. Coşkun Özgünel'e, Salamis'te gerçekleştirdiğimiz çalışmaların her aşamasındaki önderliği, desteği ve izni için sonsuz teşekkür ederim.

⁸ Özgünel 2009, 1-8.

Salamis-Constantia kent planının omurgasını oluşturan, yapıların birbirleriyle bağlantısını sağlayan caddelerin yerlerinin bilinmiyor oluşu, kent planlamasına yönelik araştırmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Önceki yıllarda kentteki önemli yapılarda gerçekleştirilmiş olan çalışmalar sonrasında kentin cadde ve sokak sistemine dair birtakım cadde aksları⁹ önerilmiştir. Ancak bunlardan hiçbiri kentin kuzey-güney ve doğu-batı ana akslarındaki caddelere yönelik bir saptamayı içermemektedir. Son dönem çalışmalarında bu amaca yönelik yürütülen araştırmalarla Salamis-Constantia kent planı ve şehirciliği hakkında önemli bilgi ve sonuçlara ulaşılmıştır (Çiz. 1).

Sütunlu Cadde-Cardo:

İlk olarak 2002 yılında, Roma Hamamı'nın yaklaşık 40 m doğusundaki, Munro ve Tubbs tarafından 1891 yılında yayınlanan kent planında¹⁰, altışardan iki sütun sırası şeklinde gösterilen, "kolonad izleri" olarak belirtilmiş alanda çalışmalara başlanılmıştır. Gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla kuzey-güney yönünde uzanan, yaklaşık 4,70 m genişliğinde inşa edilmiş sütunlu cadde açığa çıkarılmıştır. Caddenin farklı kotlardaki ve cinsteeki kireçtaşı döşemeleri ile bordürleri incelendiğinde, iki farklı yapıım evresine işaret eden üst üste döşenmiş iki döşeme yer alır. Caddenin yan uzun kenarlarında bu evrelere göre farklılık gösteren yapılaşma ve düzenlemeler saptanmıştır. Özellikle kuzey kesiminde, 1. evresi "sütunlu cadde" olan yolun 2. evresinde sütun aralarının moloz taş duvar örgüsüyle doldurulduğu, sütun-

larının duvar içerisinde kaldığı rahatlıkla izlenebilmektedir¹¹ (Res. 1-2).

Söz konusu cadde kentin kuzeyinde ki, Hamam-Gymnasion Kompleksi, Amphitiyatro-Stadion, Tiyatro, Roma Hamamı gibi kamu yapılarının bulunduğu alanla bütünleşmiş olup, Roma Hamamı'nın *palestra*'sının güneydoğu köşesinde yer alan "Kuzey Kapısı"¹²ndan başlayarak kentin güneyine doğru devam etmektedir (Çiz. 1).

Kuzey Kapısı'nın yaklaşık 341 m güneyinde, kentin merkezinde, M.S. 7. yüzyılın ilk yarısında, Arap akınlarına karşı inşa edilmiş olan geç dönem suru¹³ tarafından caddenin kesildiği saptanmıştır¹⁴. Sütunlu caddenin güneye doğru devamı, 2008 yılında gerçekleştirilen çalışmalarla surun kuzeydoğu köşe kulesinin iç kısmında tespit edilmiştir. 7. yüzyıl geç dönem surunun, kuzeydoğu köşesinden itibaren güneye doğru, sütunlu caddenin doğu kenarına paralel olarak devam ettiği

¹¹ Sütunlu cadde için bkz. Öztaner 2007, 285-296; Öztaner 2009, 101-120.

¹² 2003 yılı çalışmalarıyla ortaya çıkarılan kapı "Kuzey Kapısı" olarak adlandırılmıştır. Kuzey-güney yönlü caddeyi kuzeyden sınırlayan bu yapı, cadde üzerindeki 3,62 m kapı açıklığına sahip olup, doğu-batı yönünde, birbirine 5,65 m mesafede paralel uzanan iki duvar sırasından oluşmaktadır. Ortadaki kapı açıklığı ile birlikte toplam uzunluğu 15,5 m olan, 0,73 m kalınlığındaki, "atkılı *isodomas rektagonal*" duvar örgüsüne sahip duvarlardan güneydeki ikisi 0,40-0,80 m, kuzeydeki ikisi 1,67-1,78 m yüksekliklerinde koruna gelmiştir. Kapının 1. evre sütunlu caddeye hizmet ettiği, 2. evrenin inşası öncesinde kuzey duvar sırasındaki kapı açıklığının örülmesiyle iptal edildiği tespit edilmiştir.

¹³ Karageorghis 1969, 197; Callot 1985, 338.

¹⁴ Öztaner 2007, 286. M.S. 7. yüzyıldaki Arap akınlarına karşı Salamis-Constantia'nın merkezinde, kentin küçük bir bölümünü kapsayacak şekilde inşa edilmiş olan Geç Dönem Suru'nun kuzeydoğu köşe kulesinin, sütunlu cadde'yi keserek, caddenin üzerine inşa edilmiş olduğu 2005 yılı kazı çalışmalarımızda saptanmıştır.

⁹ Bkz. Callot 1985, Res.1.

¹⁰ y. dn.3

ve caddenin 2. evresinin üst kotuna oturduğu saptanmıştır. Bu durum surun inşası sırasında caddenin yönünün surun yönünü tayin ettiğine işaret etmektedir (Çiz. 2).

Sütunlu caddenin kuzey kesiminde saptanan 4,60-4,70 m genişliği, geç dönem surunun kuzeyinde 4,80-4,85 m iken, surun güney iç kesiminde kalan kısmında kuzey bölümüne göre 1 m genişleyerek 5,60 m'ye ulaşmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan caddenin güneye doğru genişliğinin artması, kent merkezindeki olası kavşak noktasına yaklaşıldığına dair önemli bir gösterge olmuştur. Nitekim 2009 yılı çalışmalarında, "Kuzey Kapısı"ndan güneye doğru 397 m boyunca devam eden sütunlu caddeyi dik kesen doğu-batı doğrultusundaki ilk cadde tespit edilmiştir (Çiz. 3; Res. 3).

Decumanus

Kavşak noktasında açığa çıkarılan doğu-batı yönlü caddenin yaklaşık 0,15-0,18 m kalınlığındaki kireçtaşı döşeme taşlarının, sütunlu caddenin döşeme taşlarının yönlenmesine dik olarak, 1. evre döşemesinin yaklaşık 0,30 m üst kotunda, 2. evre döşemesiyle yaklaşık aynı seviyede döşeli oldukları saptanmıştır.

Kavşak noktasından batıya doğru 20 m boyunca gerçekleştirilen kazılarda, doğu-batı doğrultusundaki caddenin 16,5 m'si açığa çıkarılmış, daha batıya doğru olan devamında cadde döşemelerinin sökülmesi olduğu görülmüştür (Çiz. 2; Res. 3). Buradaki yüzey dolgusunun çok az oluşu, zaman içerisinde döşeme taşlarının korunmalarına imkan tanımayıp, tarımsal faaliyetler ve diğer tahribatlarla sökülmelerine neden olmuştur. Söz konusu caddenin doğuya doğru devamının araştırıl-

ması amacıyla kavşak noktasının yaklaşık 41 m doğusunda gerçekleştirilen kontrol sondajında doğu-batı yönlü caddeye ait döşeme taşları ile caddeyi her iki yandan sınırlayan kuzey ve güney kenarı boyunca devam eden kireç harçlı moloz ve kesme taşlardan inşa edilmiş duvarlar açığa çıkarılmıştır. İlk aşamada bu noktadan doğuya doğru caddenin 51 m uzunluğundaki kısmı açığa çıkarılmıştır (Çiz. 3; Res. 5).

Genişliği 4,35-4,45 m olan doğu-batı yönlü caddeye enlemesine yerleştirilmiş, 0,40-0,80 m arasında değişen genişliklerdeki, 0,10-0,18 m kalınlığındaki kireçtaşı döşeme taşlarının oturduğu toprak zeminin altında daha erken döneme ait döşeme taşına rastlanılmamıştır. Caddenin doğuya doğru devamının aranması amacıyla, ikinci aşamada yaklaşık 63 m daha doğuda gerçekleştirilen kazılarla caddenin 22 m uzunluğundaki kısmı açığa çıkarılmıştır. Bu kısımda caddenin, döşeme taşlarının döşeniş yönlerindeki küçük farklılıklar ile mevcut aksından güneydoğuya doğru yaklaşık 1,3 m kadar sapma yaptığı tespit edilmiştir (Çiz. 3; Res. 4).

2010 yılında, caddenin yeni doğrultusuna göre, 55 m daha doğuda gerçekleştirilen sondajlarla doğu-batı yönlü caddeye ait döşeme taşları ile her iki uzun kenarına paralel uzanan, harçlı moloz taştan inşa edilmiş güney ve kuzey duvarları açığa çıkarılmıştır. 0,50 m kalınlığa sahip güney kenar duvarı 0,37 m yüksekliğinde, 0,45 m kalınlığındaki kuzey kenar duvarı ise 0,25 m yüksekliğinde korunmuş gelmiştir. Caddenin genişliği bu kısımda 4,50 m olarak ölçülmüştür. Alandaki yoğun kum dolgusu nedeniyle, caddenin doğuya doğru devamının araştırılması için caddenin güney yarısında, 3 m genişliğinde 16 m

uzunluğundaki bir alanda çalışmalar yürütülmüştür. Bu alanda 8 m boyunca kesintisiz devam eden cadde döşemesinin üzerine geç dönem yerleşimlerine ait duvarların, döşemelerin inşa edilmiş olduğu saptanmıştır. Caddenin mevcut aksında, doğuya doğru gerçekleştirilen kontrol sondajlarında caddeye ait herhangi bir bulgu ele geçmemiştir. Bu durum caddenin kuzeydoğuya doğru bir sapma yapmış olması ihtimalini düşündürmektedir. Geç dönem duvarlarının üzerine inşa edildiği kısımda caddenin güney kenar duvarının da kuzeydoğuya doğru yönelmiş oluşu bu olasılığı güçlendirmektedir. Bu durumda, cadde, önceki sapma yaptığı alanın batısındaki aksına tekrar oturarak doğuya doğru yönelmektedir (Çiz. 1). Kum tepeleriyle kaplı olan bu güzergâhta gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalar kesin sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. 2010 yılı çalışmaları sonucunda, doğu-batı doğrultusundaki caddenin en batısıyla en doğusu arasında tespit edilebilen toplam uzunluğu 273 m'ye ulaşmıştır.

Değerlendirme

Roma Dönemi kent planlamasında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan cadde “*cardo*”, doğu-batı yönünde *cardo*'yu dik kesen cadde ise “*decumanus*”tur. Dolayısıyla, Salamis'te son dönem kazı çalışmalarıyla saptanan, kent merkezinde kesişen bu iki ana caddeden, kentin kuzeyindeki kamu yapılarıyla güneyini bağlayan sütunlu cadde, *cardo*, onu dik kesen deniz kıyısıyla iç kesimler arasında doğu-batı yönünde inşa edilmiş cadde ise *decumanus*'tur.

Her iki caddenin kesiştiği kavşak noktasında gerçekleştirilen çalışmalarda,

M.S. 7. yüzyılda kentin merkezini çevreleyen geç dönem surlarının, *cardo* ve *decumanus* üzerinde inşa edilmiş olan iki kulesi ve giriş kapısı açığa çıkarılmıştır (Çiz. 2; Res. 3). Geç dönem surunun genelinde olduğu gibi, kulelerin inşasında kireçtaşı kesme blok taşlar ile sütun gövdeleri gibi yapı elemanlarının devşirme malzeme olarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Kuzey güney doğrultusunda ilerleyen 1,90 m kalınlığındaki sur hattından 3,80 m doğuya doğru çıkıntı yapan Kuzey Kule 5,70x5,30 m, Güney Kule 5,50x5,80 m boyutlarındadır¹⁵. *Decumanus* üzerinde, birbirlerine 2,90 m uzaklıkta inşa edilmiş olan Kuzey ve Güney Kuleler ile kontrolü sağlanan bir giriş kapısı inşa edilmiştir. Kulelerin birbirlerine bakan yüzlerine dayanan karşılıklı iki *pilaster*'le¹⁶ oluşturulmuş kapı açıklığı 1,85 m genişliğinde olup, tabanda dik olarak yan yana yerleştirilmiş iki beyaz mermer bloktan oluşan, 0,52 m kalınlığındaki bir eşik yer alır. Eşiğin batısında, 0,60 m genişliğinde, 0,20 m yüksekliğinde kireçtaşı bloklarla inşa edilmiş bir basamak ile *decumanus*'un döşeme seviyesine inilmektedir. Basamağın *pilaster*'lerle köşe yaptığı her iki tarafta

¹⁵ Kuzey Kule üzerinde yapılan çalışmalarla yüzeyden itibaren yaklaşık 0,30 m derinliğe inilerek kulenin güney ve doğu duvarları tamamen ortaya çıkarılmıştır. Kuzey Kulenin güney ve batı duvarlarının kalınlığı 1,20 m, kuzey ve doğu duvarlarının kalınlığı 1,30 m'dir. Güney Kule üzerinde yapılan çalışmalarla da yüzeyden yaklaşık 0,50 m derinliğe inilerek doğu ve güney duvarları tamamen ortaya çıkarılmıştır. Güney Kulenin batı ve güney duvarlarının kalınlığı 1,30 m, kuzey ve doğu duvarlarının kalınlığı 1,20 m'dir. Kuleler, birbirlerine harçla bağlanmış kireçtaşı kesme blok taşlarla inşa edilmiştir.

¹⁶ Kulelerin birbirlerine bakan yüzlerinin orta kısmında yer alan *pilaster*'lerden kuzeydeki *pilaster* 0,48 x 0,61 m, güneydeki *pilaster* 0,52 x 0,52 m boyutlarında olup kuzeydeki 0,69 m, güneydeki 1,20 m yüksekliğinde koruna gelmiştir.

0,18 x 0,22 m boyutlarında kapıya ait ahşap dikme yuvaları mevcuttur. Kuzey ve Güney kulelere giriş, batı yüzlerindeki *cardo*'ya açılan kapı açıklıklarıyla¹⁷ gerçekleştirilmektedir (Res. 3).

7. yüzyıl geç dönem surunun kuzey-doğu köşesinin *cardo*'yu keserek üzerine inşa edilmiş oluşu, surun inşası sonrasında kentlin kuzeyindeki büyük kamu yapılarıyla güneyi arasındaki cadde bağlantısının kesilmiş olduğunu göstermektedir. Ancak geç dönem surunun doğu kenarının *cardo*'yu içerisine alarak ve ona paralel inşa edilmiş oluşu, caddenin sur içerisinde kuzey-güney aksında bir iç ulaşım hattı olarak kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. Bu durumun aksine doğu-batı doğrultusundaki denize doğru giden *decumanus*'un surla kapatılmayıp, caddenin geçtiği hat üzerinde kulelerle koruma altına alınmış bir sur giriş kapısının inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Çiz. 2). Kenti denize bağlayan *decumanus*'un, Arap akınlarına karşı inşa edilmiş surun yapımı sırasında da kullanılmaya devam edilmiş olması, geç dönemde bile kent için, bu caddenin stratejik ve yaşamsal önemini göstermektedir.

Salamis-Constantia, liman kenti olarak deniz ticareti sayesinde adanın ve doğu Akdeniz'in önemli ve büyük kentlerinden birisidir. 2009-2010 kazı çalışmalarıyla açığa çıkardığımız *decumanus*, konumu ve yönelişi itibarıyla, kenti denize bağlayan ana cadde olarak liman caddesi hüviyetindedir. Gerek kentte gerçekleştirilmiş su altı araştırmalarıyla¹⁸, gerekse doğu Akdeniz'deki kıyı bantlarındaki de-

ğişimleri araştıran bilimsel çalışmalarla¹⁹, Salamis-Constantia'nın antik dönem kıyı şeridinin günümüze kadar değişime uğramış olduğu anlaşılmıştır. Kentin güneyinde var olduğu düşünülen limanı dışında, başka bir limanın daha olması mümkündür²⁰. Bu limanın yerinin saptanabilmesi için su altı araştırmaları kadar, ticari ürünlerin taşındığı, kentle deniz arasındaki bağlantının sağlandığı caddenin yönelişi, dolayısıyla *decumanus*'un denize doğru devamının araştırılması önem taşımaktadır. *Decumanus*'un koruna gelen mevcut yönelişinin, denizde kıyıya paralel uzanan kayalıklar arasındaki liman ağzı diyebileceğimiz alana ve kıyı şeridinde günümüzde de hala algılanabilen koya doğru devam ettiği görülmektedir.

Sonuç olarak, *decumanus*'un da, sütunlu cadde *cardo*'nun da kent yaşantısı içerisinde uzun yıllar boyunca kullanılmış oldukları görülür. Bu kullanım döşeme taşlarının üzerindeki araç sirkülasyonuna bağlı teker aşındırmasıyla oluşan tekerlek izlerinden anlaşılmaktadır. Her iki cadde-deki teker izlerinin incelenmesinden, bunların yaklaşık 1,30 m teker aks açıklığına sahip arabalara ait oldukları saptanmıştır. Bu genişlikteki aks ölçüleri, genel sabit bir aks açıklığı ölçüsü olmasa da 1,30 m²¹ olan ortalamaya uymaktadır.

Kazı çalışmaları sonucu ele geçen arkeolojik verilere dayanarak sütunlu cadde *cardo*'da iki yapım evresi saptanırken, *decumanus*'un tek yapım evresi olduğu anlaşılmaktadır. Mimari ve teknik özelliklerine dayanarak Roma Dönemi'ne tarihleyebileceğimiz caddelerin yapım tarihleri

¹⁷ Kuzey kulenin kapı açıklığı 0,75 m, güney kuleninki 0,86 m genişliğe sahiptir.

¹⁸ Flemming 1974, 164.

¹⁹ Dalongeville – Sanlaville 1980, 19-32.

²⁰ Flemming 1974, 166.

²¹ Adam 1994, 279.

ve evreleri, kentteki diğer yapılarda olduğu gibi, Salamis'teki yaşamı derinden etkilemiş olan depremlerin tarihleriyle ilişkili olmalıdır. Genel olarak *cardo* ve *decumanus*'un tarihlendirilmesinde Salamis kenti kamu yapılarının inşası bize yol göstermektedir.

M.S. 1. yüzyılın hemen başındaki depremin ardından, Augustus Dönemi'nde, kentin kuzeyinde, yıkılan *gymnasion*, büyük bir hamamı da içeren bir kompleks haline getirilerek onarılmış²² ve tiyatro inşa edilmiştir²³. M.S. 76-77 yıllarında meydana gelen depremlerin ardından imparator Trajan'ın ve daha sonra Hadrian'ın Salamis'e yardım ve inşa faaliyetlerinde buldukları, kentin hamisi oldukları yazıtlar vasıtasıyla bilinmektedir²⁴. M.S. 332 ve 342 yıllarında meydana gelen depremler ise Salamis'i büyük ölçüde yıkmıştır. İmparator II. Constantius (M.S. 337-361) tarafından şehrin yeniden inşa edilebilmesi için kente yardımlarda bulunmuş, kent halkı dört yıl süreyle her türlü vergiden muaf tutulmuştur. Salamis'te yeniden kurulan kentin adı imparatorun onuruna Constantia olarak değiştirilmiştir²⁵.

Bu tarihsel süreç içerisinde, M.S. 2. yüzyılda, kentteki inşa faaliyetlerine bağlı olarak, kent planlamasında ve yaşamında önemli yer tutan sütunlu cadde-*cardo* inşa edilmiş olmalıdır²⁶. Roma Dönemi mimarisinde sütunlu caddeler anıtsal mimarinin bir parçası olarak karşımıza çıkar. Kentlerin başlıca yapılarından ve gösteriş unsur-

larından birisi haline gelen sütunlu caddelerin, özellikle M.S. 2. yüzyılda Anadolu'da, Suriye gibi doğu eyaletlerinde yayılım gösterdiği bilinmektedir²⁷. İlk evresinde, sütunlu cadde olarak inşa edilmiş olan *cardo* olasılıkla M.S. 4. yüzyılda meydana gelen depremlerde kentteki diğer yapılar gibi tahrip olmuş, sütunları yıkılmış, düzlemini kaybetmiştir. Bu tarihten sonra, *cardo*'nun sütunlarının işlevlerini yitirdiği, sütun aralarının sütunlara ait parçalarla ve moloz taş duvar örgüsüyle doldurulduğu, zemininin 2. evre olarak tanımladığımız ikinci bir döşemeyle yeniden kaplanarak onarıldığı kazılar sonucunda açığa çıkarılan bulgular ve sikkeler yardımıyla tespit edilmiştir²⁸.

Kent merkezinde kesişen iki cadde-*cardo*'nun 1. evre döşemesinin üst kotunda, 2. evre döşemesiyle yaklaşık aynı seviyede döşeli olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu kesimde, mimari ve teknik özelliklerine göre *decumanus*, *cardo*'nun ikinci evresiyle benzerlik göstermektedir. Bu verilere dayanarak, kavşak noktasındaki *decumanus*'a ait döşeme taşlarının *cardo*'nun 2. evre döşemesiyle aynı tarihlerde inşa edildiklerini söyleyebiliriz. Ancak kavşak dışında, kentin doğu-batı yönündeki ana caddelerinden birisi olan *decumanus*'un tümünün ilk kez M.S. 4. yüzyıldaki depremlerin ardından inşa edilmiş olduğunu söylemek kent planlaması ve tarihi açısından çok geç bir tarih olacaktır. Bu nedenle *decumanus*'un, *cardo*'nun da inşa edildiği, M.S. 2. yüzyılda kentte gerçekleşen imar faaliyetleri kapsamında inşa edilmiş olması mümkündür. Önümüzdeki yıllarda

²² Karageorghis 1969, 168.

²³ Isler 1994, 285; Karageorghis 1963, 52.

²⁴ Karageorghis 1962, 399; Rupp 1997, 457.

²⁵ Karageorghis 1982, 187-189.

²⁶ Öztaner 2007, 288-289.

²⁷ Crema 1959, 349; Gros 1996, 106.

²⁸ Öztaner 2007, 288-289.

decumanus'ta gerçekleştirilecek kazı çalışmaları bu yönde daha kesin tarihleme kriterlerine ulaşılmasını sağlayacaktır.

M.S. 2. yüzyıldan, M.S. 7. yüzyıldaki Arap akınlarına kadar kullanıldığını düşündüğümüz, farklı akslarda inşa edilmiş olan bu caddeler, Salamis-Constantia kent tarihi ve planlamasında önemli bir yer tutmaktadır. Kentin kuzeyiyle güneyini, doğusuyla batısını birleştirerek, kent merkezinde birbirlerini dik kesen bu iki cadde boyutları ve konumları itibarıyla kentin iki ana arteri olan *cardo maximus* ve *decumanus maximus* olmalıdır.

Salamis-Constantia'nın cadde ve sokak sisteminin saptanmasına yönelik gelecekte yapılacak çalışmalarda, kentteki yapılarla birlikte, açığa çıkardığımız iki ana cadde *cardo maximus* ve *decumanus maximus* ile olasılıkla kentteki cadde güzergâhlarını izleyerek inşa edilmiş olduğunu düşündüğümüz 7. yüzyıl geç dönem surları önemli bir rol oynayacaktır.

Çizim ve Resim Listesi:

Çizim 1. Salamis-Constantia 2010 yılı kent planı (Çizim: E. Erdem Öztaner).

Çizim 2. *Cardo* ve *decumanus*' un kesiştiği kavşak noktası ve 7. yy surları (Çizim: E. Erdem Öztaner).

Çizim 3. Kent merkezinde açığa çıkarılan *cardo* ve *decumanus* (Çizim: E. Erdem Öztaner).

Resim 1. Sütunlu Cadde-*cardo*'nun kuzey kesimi görünüşü (S. Hakan Öztaner).

Resim 2. Sütunlu Cadde-*cardo*'nun I.-II. evre döşemeleri (S. Hakan Öztaner).

Resim 3. *Cardo* ve *decumanus*' un kesiştiği kavşak noktası batıdan görünüşü (S. Hakan Öztaner).

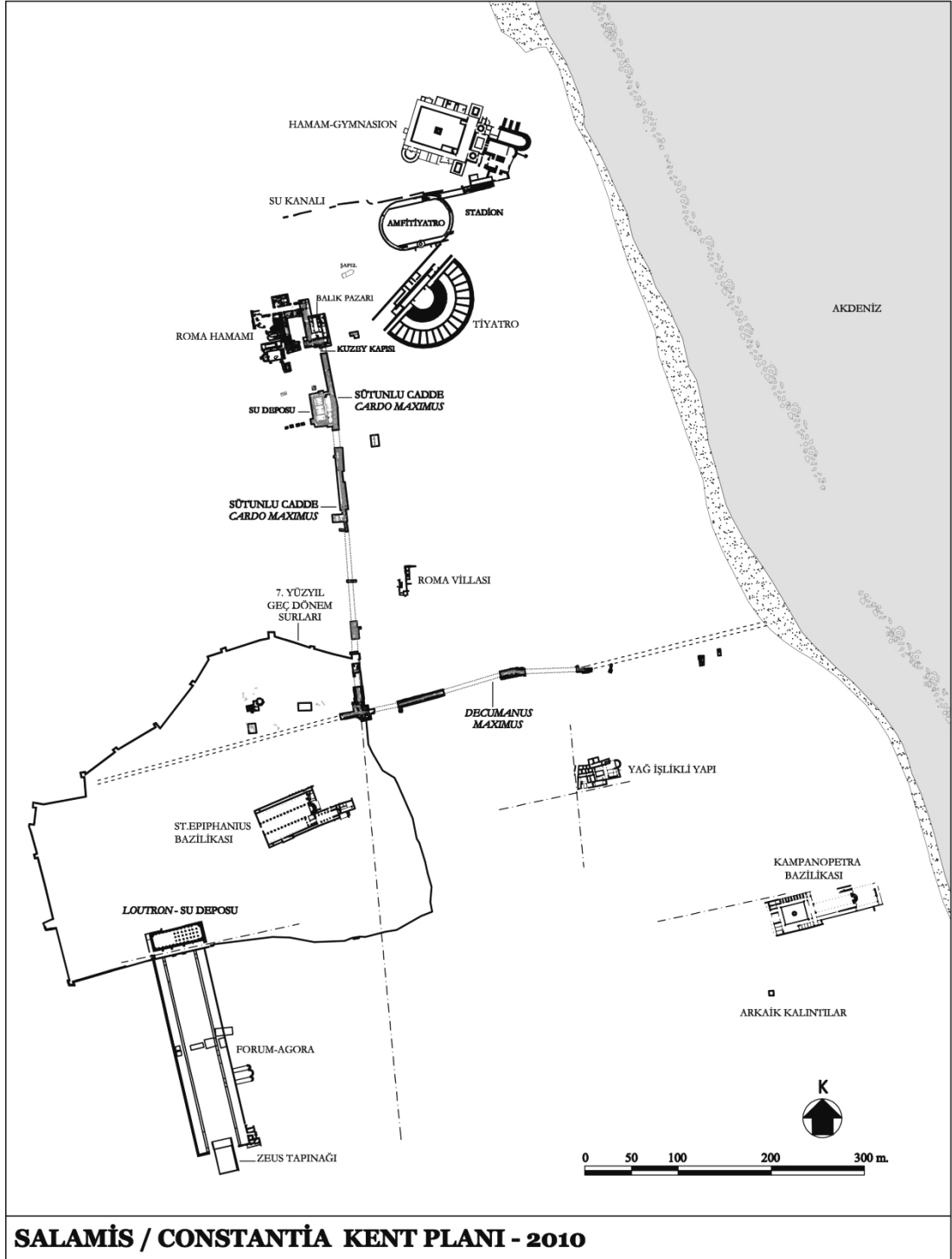
Resim 4. *Decumanus*'un güneydoğu sapma yaptığı nokta, doğudan görünüşü (S. Hakan Öztaner).

Resim 5. *Decumanus*'un batıdan doğuya doğru görünüşü (S. Hakan Öztaner).

KAYNAKÇA

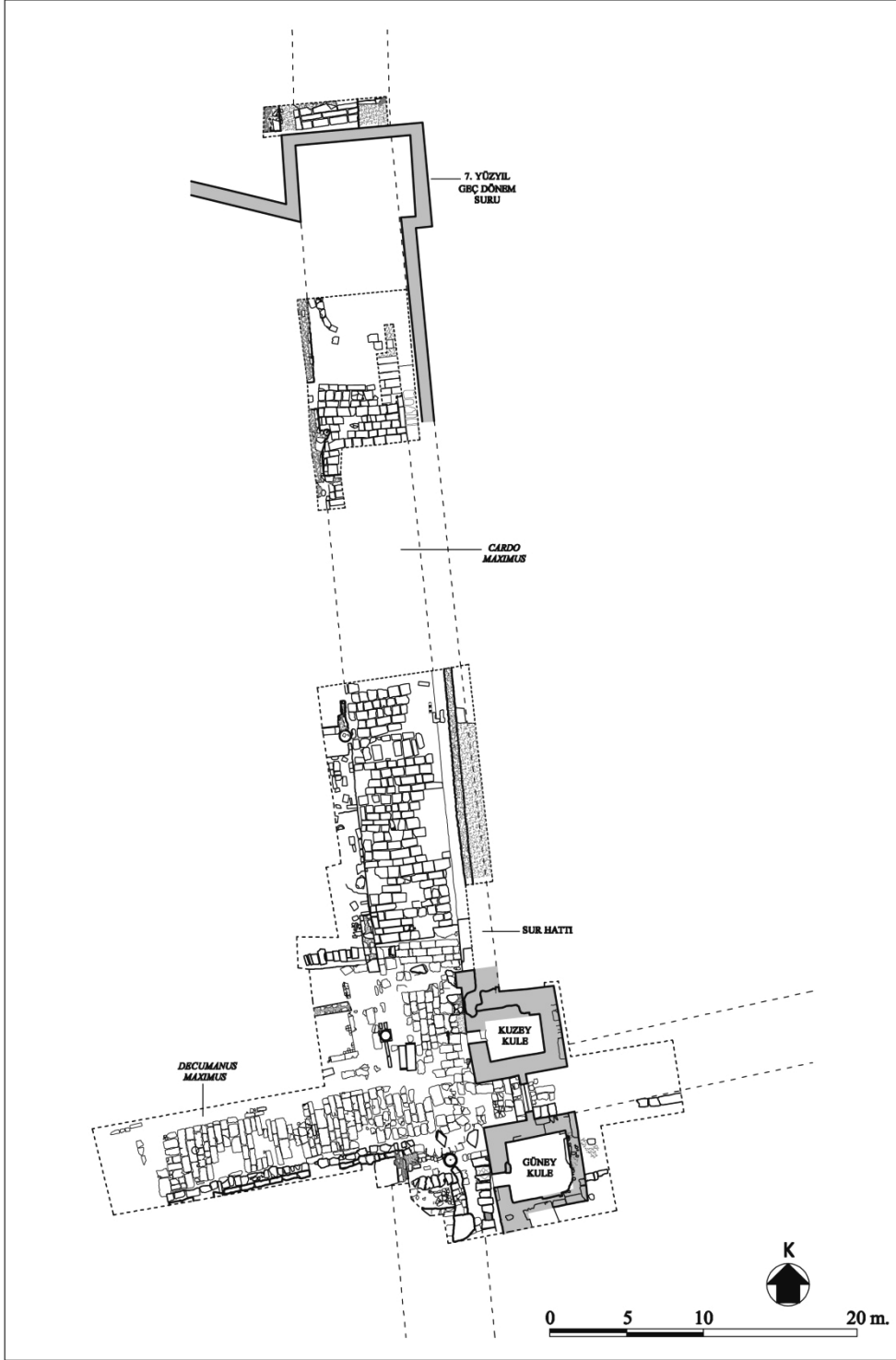
- Adam 1994 J. P. Adam, *Roman Building, Materials and Techniques* (1994).
- Callot 1985 O. Callot, “Salamine-Constantia. Note de Numismatique et de Topographie d’Époque Byzantine”, *RDAC* 1985, 335-339.
- Crema 1959 L. Crema, *L’Architettura Romana. Enciclopedia Classica*, III, 12,1 (1959).
- Dalongeville – Sanlaville 1980 R. Dalongeville – P. Sanlaville, “Les Changements de la Ligne de Rivage en Méditerranée Orientale à l’Époque Historique. Exemple de la Cote Levantine”, içinde: *Salamine de Chypre Histoire et Archéologie. États des recherches. Actes du Colloque International no:578 CNRS* (1980) 19-32.
- Flemming 1974 N. Flemming, “Report of Preliminary Underwater Investigations at Salamis, Cyprus”, *RDAC* 1974, 163-173.
- Gros 1996 P. Gros, *L’Architecture Romaine du Début du IIIe siècle av.J.C. à la Fin du Haut-Empire 1 Les Monuments Publics* (1996).
- Isler 1994 H. P. Isler, “Cipro, Salamina, Salamis, Cyprus”, içinde: P. Ciancio Rossetto – G. Pisani Sartorio (derl.), *Teatri greci e romani alle origini del linguaggio rappresentato III* (1994) 285-286.
- Karageorghis 1962 V. Karageorghis, “Fouilles de Salamine”, *BCH* 86, 1962, 396-405.
- Karageorghis 1963 V. Karageorghis, “Excavations at Salamis, 1963”, *RDAC* 1963, 52-55.
- Karageorghis 1969 V. Karageorghis, *Salamis in Cyprus, Homeric, Hellenistic and Roman* (1969).
- Karageorghis 1982 V. Karageorghis, *Cyprus from the Stone Age to the Romans* (1982).
- Munro – Tubbs 1891 J. A. R. Munro – H. A. Tubbs, “Excavation in Cyprus 1890, Third Season’s Work, Salamis”, *JHS* 12, 1891, 59-198.
- Özgünel 2009 C. Özgünel, “Kıbrıs Salamis Kazılarının Dünü ve Bugünü”, *Anadolu/Anatolia* 33, 2007 (2009) 1-8.
- Öztaner 2004 S. H. Öztaner, “Salamis Antik Kenti”, *Anadolu/Anatolia* Ek Dizi 1 (2004) 197-207.
- Öztaner 2007 S. H. Öztaner, “Salamis Sütunlu Caddesi-Özgünel Yolu”, içinde: E. Öztepe – M. Kadioğlu (derl.), *Patronus, Coşkun Özgünel’e 65 Yaş Armağanı-Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65.Geburtstag* (2007) 285-296.
- Öztaner 2009 S. H. Öztaner, “Colonnaded Street at Salamis”, *Anadolu/Anatolia* 33 2007 (2009) 101-120.
- Pouilloux 1969 J. Pouilloux, “Fouilles à Salamine de Chypre (Mission Française 1964-1968)”, *RDAC* 1969, 43-55.

- Pouilloux 1975 J. Pouilloux, “Athenes et Salamine de Chypre”, *RDAC* 1975, 111-121.
- Rupp 1997 D. W. Rupp, “Salamis”, *The Oxford Encyclopedia of Archaeology In the Near East* 4, 1997, 456-458.
- Senff 2001 R. Senff, “Salamis”, *DNP* 10 (2001) 1243-1244.
- Wilson 1980 W. Wilson, “The Tubbs-Munro excavations at Salamis 1890”, içinde: M. Yon (derl.), *Salamine de Chypre Histoire et Archéologie. États des recherches: Lyon, 13-17 mars 1978, Actes du Colloque International no:578 CNRS* (1980) 59-70.
- Yon 1978 M. Yon, “Salamine de Chypre, Histoire et Archéologie. États des recherches” , *RDAC* 1978, 206-215.

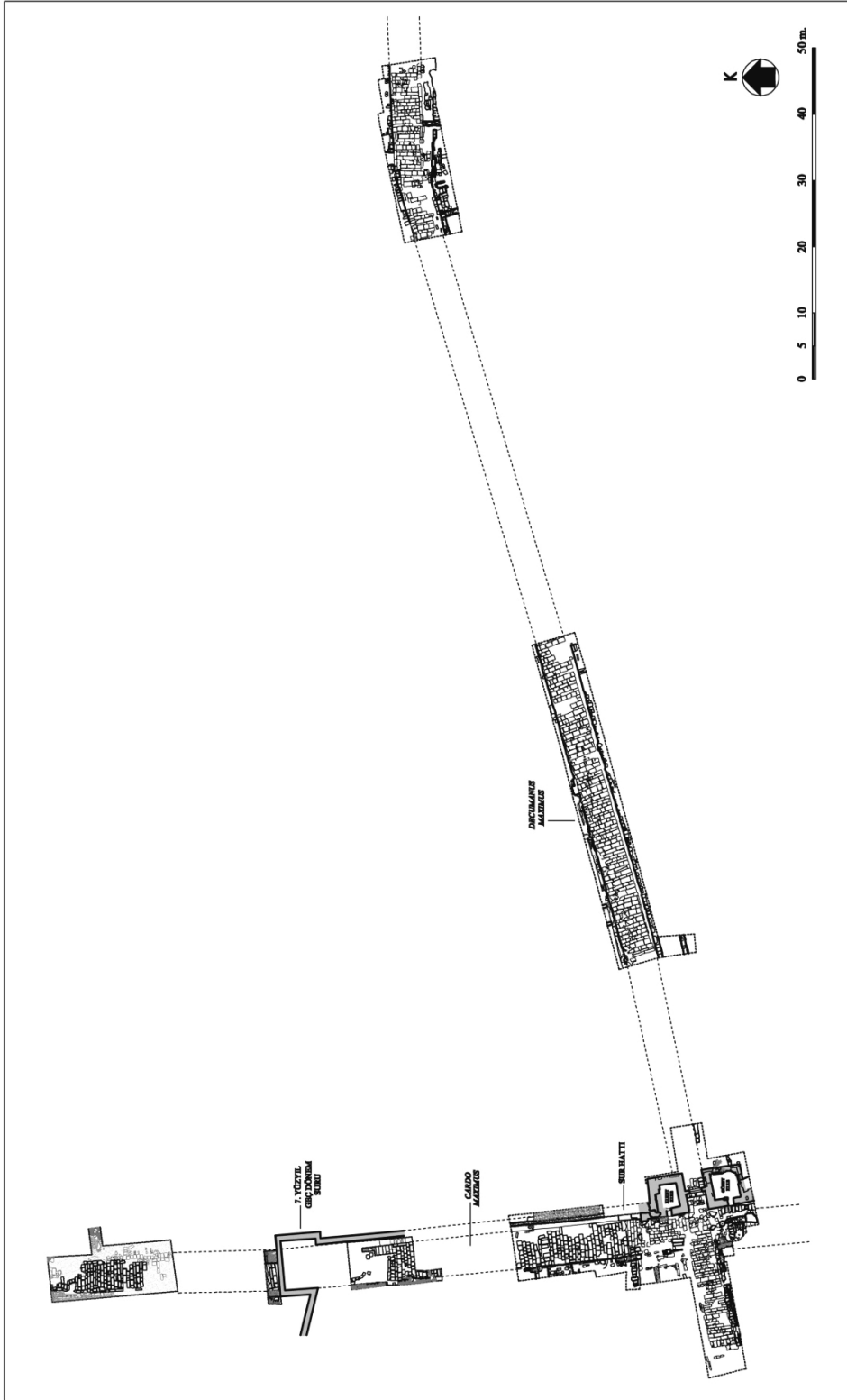

SALAMİS / CONSTANTİA KENT PLANI - 2010

Çizim 1

Çizim 2

Çizim 3

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5